

„Keli žodei atminimuj iš atgijmo lietuvių Kaune“

Živilė TAMAŠEVIČIENĖ

Lietuvos muzikos ir teatro
akademija

Lietuviškos gegužinės 120-mečiui

ANOTACIJA. Minint lietuviškos gegužinės Kaune (ji įvyko 1901 m. gegužės 13 d.) 120 metų sukaktį, publikacijoje aptariama lietuvių tautinio atgimimo pradžia ir pristatomi pirmieji ryškesni „Dainos“ draugijos veiklos momentai. Vienas pirmųjų tų įvykių liudijimų yra dokumentas, saugomas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje. Tai lietuvių visuomenės veikėjo, žymaus vargonų meistro, prisidėjusio prie aptariamų įvykių, Jono Garalevičiaus ranka rašyti atsiminimai, padedantys išgirsti autentišką to meto liudininko balsą.

REIKŠMINIAI

ŽODŽIAI:

lietuvių tautinis
atgimimas,
lietuviška gegužinė,
„Dainos“ draugija,
Kaunas,
Jonas Garalevičius.

Lietuvių tautinio atgimimo judėjimas, prasidėjęs paskutiniais XIX a. metais, netrukus išleido pirmuosius daigus. Jau 1901 m. pavasarį Vilniuje ir Kaune surengti neformalūs ir pusiau slapti lietuvių susibūrimai veikiai išaugo į platesnį, vis daugiau tautiškai aktyvių žmonių įtraukiantį sąjudį.

Šiame straipsnyje skelbiamas dokumentas (faksimilė ir perrašas), kuriame iš pirmų lūpų pasakojama apie lietuvių tautinio atgimimo pradžią lėmusius įvykius. Keturiuose lapuose išdėstyti atsiminimai pasirašė Jonas iš Žalpių, dalyvavęs pirmajame lietuvių sambūryje Vilniuje 1901-ųjų balandį ir netrukus, 1901 m. gegužės 13-ąją, organizavęs lietuvišką gegužinę Kaune. Ši gegužinė – išvyka garlaviu iš Kauno į gamtą prie Paštuvos – laikoma reikšmingu įvykiu „Dainos“ draugijos, tiek daug nuveikusios lietuvių labui, istorijoje. Minint šio susibūrimo 120 metų sukaktį, nuspręsta publikuoti atsiminimus kaip vieną ankstyviausių aptariamus įvykius liudijančių šaltinių.

Dokumentas saugomas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje (F255-509). Apraše nurodyta, kad jis priklauso Lietuvių Mokslo Draugijos rankraščių fondui, pažymėta ir menama jo sukūrimo data – 1905 metai. Dokumentą sudaro keturi juodu rašalu ranka prirašyti 36,7 x 22,7 mm formato puslapiai (vientisame popieriaus lape). Prie rankraščio „Keli žodei atminimuj iš atgijmo lietuvių Kaune“

Slapta „Dainos“ draugijos gegužinė Veršvų miške 1900 m. Nežinomas XX a. I p. fotografas. Kauno miesto muziejus

pateiktas toks jo turinio aprašas: „Neišaiškinto asmens straipsnis apie tautinį Kauno lietuvių atgimimą, kultūrinę veiklą, mini vilniečių lietuviškus vakarus, pirmąją lietuvišką gegužinę Kaune, pirmąjį lietuvišką teatrą, Naujalio chorą, „Nemuno“ draugiją, Vincą Nacevičių; pasirašęs – Jonas iš Žalpių.“

Kalbant apie lietuvių tautinio atgimimo pradžią, reikėtų pabrėžti, kad atsiminimuose aprašyti įvykiai kultūros istorikams yra gerai žinomi ir įėję į Lietuvos istorijos puslapius. Jie paminėti ne vienoje publikacijoje, nagrinėjančioje lietuvių tautinio atgimimo aspektus, muzikos draugijų istoriją. Todėl nebuvo sunku nustatyti Jono iš Žalpių slapyvardžiu pasirašusį dokumento autorių. Tai Žalpiuose (Kelmės raj.) gimęs lietuvių visuomenės veikėjas, garsus vargonų meistras ir aviacijos konstruktorius Jonas Garalevičius (1871–1943).

1898 m. jis įkūrė vargonų dirbtuvę Kaune, tad dėl vargonų statybos ir remonto reikalų bendravo su Juozu Naujaliu, tuomečiu Kauno katedros vargonininku, ir netrukus tapo jo bendražygiu. Atrodo, Garalevičius dalyvavo ir tuo metu slapto lietuviško choro veikloje (Leiputė 2021). Kaip rašoma *Lietuvos muzikos istorijos* I knygoje, „[j]au 1898 m. būrelis lietuvių inteligentų sumanė rengti savo butuose slaptus vakarus su muzikine programa. Kai per vienerius metus šio būrelio narių skaičius išaugo iki 100, buvo nutarta organizuoti mišrų chorą. Jam vadovauti sutiko Juozas Naujalis. Choras buvo pavadintas „Dainos“ vardu“ (Daukšaitė 2002: 92).

Pirmasis „Dainos“ draugijos koncertas įvyko 1899 m. privačiame bute Kaune (ankstyvieji draugijos narių susibūrimai dar nebuvo vieši), o pirmuoju „viešu“ „Dainos“ koncertu laikoma 1900-aisiais įvykusi iškyla-gegužinė netoli Kauno esančiame Veršvų miške. Gegužinė buvo pakartota ir po metų – tai Garalevičiaus rankraštyje aprašyta iškyla į Paštuvą 1901 m. gegužės 13 dieną.

„Dainos“ draugijos įkūrimo 25-ųjų metinių progai buvo skirtas visas Kaune ėjusio literatūros žurnalo „Krivulė“ (redaktorius Kazys Puida) 1924 m. devintasis numeris. Jame išspausdinti net šeši tekstai („Daina“ ir kariuomenė“, „Daina“ Vilniuje“, „Dainos diena“ ir kt.), aptariantys įvairius „Dainos“ draugijos veiklos aspektus ir gausiai iliustruoti istorinėmis nuotraukomis. Tarp tų straipsnių – ir Garalevičiaus „Iš netolimos praeities“, kuriame pasakojama apie šiame straipsnyje pristatomame šaltinyje minimus įvykius. Taigi rankraštinius Jono iš Žalpių atsiminimus galima laikyti tam tikru „Krivulėje“ spausdinto Garalevičiaus straipsnio prototipu.

Nors abu dokumentus skiria apie 20 metų, juose galima rasti ne vieną panašumą: įvykiai pasakojami panašiu, gana žaismingu stiliumi; tautinio atgimimo pradžia laikomas susibūrimas Vilniuje, kur Garalevičius dalyvavo kaip Kauno „delegatas“; vaizdžiai, bet išryškinant skirtingas detales pasakojama apie kliūtis, su kuriomis Garalevičius susidūrė organizuodamas gegužinę Kaune. Neretai kai kurių įvykių aprašymai abiejuose dokumentuose ne prieštarauja vienas kitam, bet papildo, įvaizdina. Pavyzdžiui, atsiminimų rankraštyje trumpai užsiminęs apie tai, kodėl Naujalis 1901 m. gegužinėje nedalyvavo („dvasiška valdžia užgynė“), 1924 m. publikuotuose atsiminimuose šį pasakojimo

Jonas Garalevičius (1871–1943)

neramios žinios apie Suvalkų sutarties sulaužymą, apie žiaurų karą su lenkais. Tat rodė ir praeinanti per Vilnių mūsų kariuomenė, nuįsusi, nusikamavusi kautynėse, purvina, dulkėta, tačiau tvirta, galinga. Jūs dainos, nors, rodesi, mechanškai vien lūpų buvo dainuojamos, nes veidai reikė didelių nuovargi, akys tik-tik žūrėjo, tačiau darė galingiausio įspūdžio: visas Jurgio prospektas su lenkais ir lenkuojančiais lydėjo ir užjautė narsius Lietuvos karžygius. Tatai buvo matyti kiekviename veide. Kalbu čia apie karin. Vitkausko batalioną, kuris netoli Gardino buvo lenkų apsuptas bet drąsiai prasiimušė į Vilnių ir žygiavo tada Jurgio prospektu. Ne-

ramios žinios nieką neramino, bet ne visiems jos buvo pilnybėje žinomos. Vilnius iki paskūciausiam momentui mūsų karo vadovybės buvo laikomas. Visi iki paskutiniam įsakymui apiešti Vilnių dirbo ramiausiai. Tik spalio mėn. 8 d. sujudo. Tada visos valdžios įstaigos apieledo Vilnių, o su jomis ir „Dainos“ Draugija.

Trumpai „Daina“ išbuvo Vilniuje, tik apie porą savaitių; todėl ji viešai nesuskubo pasirodyti, bet darbo daug padarė. Tai St. Šimkaus nuopelnas. Tas laikas „Dainai“ yra brangiausias, o kaip toks ir minėtinas. Ji minėdami ir šiandieną vienu noru gyvename: greičiau vėl išvysti brangųjį Vilnių.

J. Garalevičius

Iš netolimos praeities

(1901 m. gegužės mėn. 13 d.)

Tas buvo, regis, taip neseniai, o vienok, kai kurie dalyviai šio „buvo“, suspėjome jau net pasenti... Tai buvo 1901 m. gegužės mėn. 13 d. Toji diena mano gyvenime sudarė lyg kokią tai erą; užtat aš tą dieną visuomet prisimenu, nors tai jau dvidešimt ketvirtai metai. Apie tai turėtų atsiminti bent Kauno lietuviai, kurie tais laikais Kaune gyveno; bet mes lengvai pamirštame, nors ir artimiausios praeities įvykius.—toks jau, tur būt, lietuvių būdas... Gal ir aš pats jau būčiau užmiršęs, jei man nebūtų tekę garbės būti šios šventės rengėju. Tai buvo pirmoji Kauno lietuvių vieša gegužinė, dalyvaujant dar tuomet slaptam „Dainos“ chorui.

Aš atvykau Kaunan 1898 metais. Kaunas buvo tasyk paprastas gubernijos miestas, smarkiai aplenkintas ir taip pat smarkiai rusinamas; vienok, kasžin kokią tai pajėga spietė lietuvių į vieną lizdą... Kunigas Spakevičius, tuomet Šv. Trejybės vikaras, turėdamas ryšius su kokuu tai „nežinomu knygnešiu“, norintiems skolindavo lietuviškų knygučių, ir mes skaitydavome—skaitydavome jas, net ašaros jautresniems per skruostas pradėdavo bėgti... Taip praėjo 1898 metai; kitais gi metais, būtent, 1899 m.; jau susispietė Lietuvos mylėtojų būrelis, kuris vadovaujant mūsų gerb. kompozitoriu Juozui Naujalui, dainavo lietuvių tautos dainas: čia tatai ir užgimė „Dainos“ choras. Tuomet buvo žiaurus priespaudos laikas, todėl „Daina“, negalėdama gauti leidimo, buvo slaptai įkurta ir slaptai veikė—slaptai dainavo daugiausia giriose. Kiek atsimenu, „Dainos“ choras, kiek viešiau pirmą kartą pragydo a. a. pil. Gineičio bute—Nemuno Kranto gatvėje, dabar Muzėjaus g. vė 1 Nr.; antrą kartą pas pil. Eidrigėvičių, Žaliajame Kalne ir trečią kartą pas pil. Liorentą, Ožėskienės g. vė. Tai vis 1899—1900 metų įvykiai. Pradžioje gi 1901 metų Vilniuje įvyko bene pirmas viešas lietuvių vakaras; tai buvo balandžio mėn. 1 d., kuriame ir aš buvau deleguotas nuo Kauno lietuvių. Šio vakaro rengėjas irgi buvo „nežinomas mažutis žmogelis“ (Urbonas-Urbonavičius), bet pasekmes tujų mūsų pirmųjų viešų vakarų-vakarėlių bei gegužinių,—tik mūsų ainiai teįvertins... Jie lietuvių atgimime suvaidino didelę rolę, sukeldami plačioje minioje susipratimą, džiaugsmą ir atbudimą... Bent aš taip jausmų kupinas pagrižau iš Vilniaus vakaro, kad žūt-būt pasiryžau surengti garlavių Nemuno pakrantėse pirmąjį lietuvių gegužinę, dalyvaujant karo orkestrui bei „Dainos“ chorui. Dabar

tai niekis,—bet tais laikais, tai buvo per daug drąsus užmanymas.. Pirmas dalykas—reikėjo gauti leidimą, o to „leidimo“ nė gubernatorius neišdrįso ant popierio duoti; menkesni valdininkai patarė važiuoti be leidimo, tik, sergėk Dieve, jei kas atsitiktų,—bus patrauktas atsakomybėn,—rangėjas. Tai man paaiškino, gerai pataptas, policijos antstolis. Nežutėko policijos, atsirado ir daugiau trukdymų... Gandas apie tą gegužinę jau senai po Kauną iš lūpų į lūpas vaikštinejo; žinoma sužinojo ir mūsų „broliai“ lenkai. Štai prieš pat tą dieną ateina pas mane žinomas prisiekusis advokatas a. a. Nartauskas ir, „galėdamasis“ mano jaunystės, griežtai pataria nevažiuoti, nes girdi, esą žinoma, kad už tokį darbą aš busias išsiųstas Sibirą... Vos tik išsinešino pro duris p. Nartauskas, ateina kvieslys nuo a. a. vyskupo Čirtauto (abu gyvenome viename bute, kur dabar yra Šv. Kazimiero Dr-ja). Einu. Lenkai, matomai, buvo mane įskundė ir apskrumu padarę į vyskupą Čirtautą įtakos, nes jis prabilo į mane maž daug šiaip: „Girdėjau jus rengiate kokią tai vien tik lietuvių gegužinę; ką jūs darote? Jūs norite eiti separacijos keliu, jūs ardate vienybę!“ Žodžiu, jis man prikaltėjo tiek, kad aš pradėjau svyruoti, ar aš gerą darbą dirbu, arba nuodėmė čia įspainiojo. Bet svyravimui jau nebelenko laiko: viskas jau buvo paruošta—reikėjo važiuoti. Vienok vyskupo parodymu, komp. Naujalui buvo griežtai užginta toje gegužinėje dalyvauti. Pirmą valandą dieną, 1901 m. gegužės mėn. 13 d., garlavius „Goplana“ kapitono Šimo Petravičiaus vedamas, iš Kauno prieplaukos išplaukė kupinas lietuvių drąsuolių, kuone viso Kauno piliečių lydimas, kurie buvo susirinkę pažiūrėti, ar ne sprogs „bomba“, arba kitoks „cūdas“ neištiks.. Buvo sekmadienis; oras, lyg pas Dievulį sulakbėtas, pasitaikė kuopuikiais. Nuvažiavome į Paštavą, kur jau buvo apčiai susirinkę kaimiečių: jie apie gegužinę jau anksčiau žinojo. Orkestrui sugriežus pasklido šimtai porų šokėjų; pailšė bešokant, žaidėme aguonėlę ir t. t.; paskui gi mūsų choras, nors ir be dirigento, užtraukė keletą lietuviškų dainelių. Po dainelių susidarė nepaprastai linksmas pas visus ūpas: mes šokom, žaidėm ir vėl dainavom iki pat vėlaus vakaro; o gi Kaunan grįžtant, abejais Nemuno krantais kaimiečiai mus lydėjo, uždegdami laužus ir linksmai šaukdami valiol... Taip įvyko Kauno lietuvių pirmoji vieša gegužinė ir viešas „Dainos“ choro „debiutas“...

aspektą labiau išplėtoja ir draudimą priskiria konkrečiai prolenkiškų pažiūrų Žemaičių vyskupui Gasparui Feliksui Cirtautui. Skiriasi abiejuose dokumentuose nurodytas garlaivio pavadinimas. „Krivulėje“ rašoma: „Pirmą valandą dieną, 1901 m. gegužės mėn. 13 d., garlaisis „Goplana“, kapitono Šimo Petravičiaus vedamas, iš Kauno prielaukos išplaukė kupinas lietuvių drąsuolių, kuone viso Kauno piliečių lydimas, kurie buvo susirinkę pažiūrėti, ar ne sprogs „bomba“, arba kitoks „cūdas“ neištiks...“ Rankraštiniam dokumente nenurodyta nei išvykimo valanda, nei kapitono vardas, o garlaisis vadinamas „Geraldū“. Rankraštyje (kitais negu straipsnyje) paminėta ir tai, kad prie gegužinės organizavimo smarkiai prisidėjo Vincas Nacevičius (su „Dainos“ draugijos chorą dirbęs 1899–1914 m.).

Šiame straipsnyje skelbiami rankraštiniai Jono Garalevičiaus atsiminimai apie 1901 m. gegužės 13 d. „Dainos“ draugijos surengtą gegužinę atskleidžia naujų detalių apie pirmuosius lietuvių tautinio atgimimo įvykius ir gali paskatinti toliau tyrinėti šį svarbų istorinį laikotarpį.

*Įteikta 2021 10 10
Priimta 2021 11 15*

ŠALTINIAI

Jonas iš Žalpių. Keli žodei atminimui iš atgijimo lietuvių Kaune. Rankraštis. *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius*, F255-509.
Garalevičius, Jonas. Iš netolimos praecities (1901 m. gegužės mėn. 13 d.). *Krivulė*, 1924, Nr. 9, p. 13.

LITERATŪRA

Dauksaitė, Gražina. Lietuvių muzikos draugijų veikla Lietuvoje. *Lietuvos muzikos istorija. I knyga. Tautinio atgimimo metai. 1883–1918*. Sudarytoja ir ats. redaktorė Dana Palionytė-Banevičienė. Vilnius: Lietuvos muzikos akademija, Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2002, p. 81–118.
Leiputė, Rūta. „Daina“ – muzikinės kultūros, laiko tėkmės ir vertybių atspindys. *Bernardinai.lt*, 2021 08 08. Prieiga per internetą: <https://www.bernardinai.lt/daina-muzikines-kulturos-laiko-tekmes-ir-vertybiu-atspindys/> (žiūrėta 2021 09 10)

Keli žodžiai atminimui iš atgijimo lietuvių Kaune

Neseniai dar lenkai tvirtino, jog Kaune ir Vilniuje lietuvių visai nesą... ir jie turėjo tiesą, nes jei tik pagal vartojamą gyvenime kalbą spręsimė tautystę, tai dar prieš šešis metus visai nedaug tebūtumėme radę tuose miestuose lietuvių... Prastų žmonelių buvo juk kalbančių lietuviškai ir seniau, bet kas lig inteligentų ir šiaip jau apšviestiesnių lietuvių, tai jie tik „po polskiemu“¹ tešnekėdavo.

Žymesnis atgijimas prasidėjo tik „pradžioje XX amžiaus“ (1901!). Tas metas ne tik Kaune, bet ir kituose Lietuvos miestuose turėtų pasilikt atmintyje Lietuvos istorijoje, sakytčiau, neva kaip nauja era žymesnio Lietuvos atgijimo. Štai tame mete vilniečiai įsteigė porą lietuviškų vakarų ir tokį „trenksmą“ padarė, jog visas Vilnius „sukrutėjo“. Vienas iš tų vakarų buvo 8 balandžio 1901 m. pasaže ties Aušros Vartais, kuriame susirinko daugiau negu 600 „visokių luomų“ žmonių. Buvo tai tikrai „lietuviškas-demokratiškas“ susirinkimas; prie durų salės buvo pastatyta „valdžia“, kuri klausdavo norintį įeiti į salę „Ar moki lietuviškai?..“ ir, gavusi užganėdintą² atsakymą, atverdavo duris... Apie dešimtą valandą vakare taip daug prisirinko tų „mokančių lietuviškai“, jog visai vietos nebeliko. Taigi, mindžiojo kits kitam ant kojų, šokinėjo, stumdėsi ir ant galo dar užgiedojo lietuviškai; buvo ir choras lietuviškas, tik nedaug jis tegalėjo dainuot, nes „policija“ prisikabino. Šiaip ar taip, tas „arbatvakaris“ ik vienam lietuviui buvo malonus, nes tai „lietuviškas“.

Aš ant to vakaro buvau „delegatu“ iš Kauno ir, grįždamas namo, daviau sau žodį įsteigti kokiu nors būdu ir Kaune tokį pat vakarą. Taigi tai, pagrižęs apsukau visus Kauno „načialnikus“³ prašydamas daleidimo, bet viskas buvo per nieką... Kreipiaus po to pas „lietuvius didžiūnus“, Kaune gyvenančius, idant jie man padėtų, bet jie man tik patarė: „Nie wyjeżdźcie na litewskim koniku...“⁴ Ir taip gal būtų visas triūsas ant nieko nuėjęs, jei nebūtumėme padarę „kongreso“ iš lietuvių vilniečių ir kauniečių. Buvo tai pirmas susivažiavimas lietuvių Kaune. Neskaitlingas⁵ jis, teisybė, tebuvo, nes nekurie⁶ lietuviai kauniečiai ir pakviesti nemalonėjo ateiti; šiaip ar taip, tas mūsų pirmas susirinkimas labai buvo malonus: vartojome vien tik lietuvišką kalbą, o jau sumanymų kiek ten visokių iškilo lietuvių reikalams, tai ir atminti sunku. Nekomie iš sumanymų visgi įsikūnijo

1 Lenk. *lenkiškai*.

2 Tenkinantį.

3 Rus. *viršininkus*.

4 Lenk. *nejokite lietwišku źirgeliu, t. y. nenaudokite lietuwio kortos*.

5 Negausus.

6 Kai kurie.

taip: įrengimas⁷ Kaune kokios norint lietuviškos draugijos, įrengimas lietuviško choro ir padarymas vietoj lietuviško vakaro – gegužinės.

Įrengimas gegužinės taipgi man buvo pavestas atlikti. Sumanymas buvo „grandiozinis“: nusamdėme garlaivį „Geraldą“, pakvietėme pulkinę muziką⁸; p. Naujalis buvo prirengęs tam tikslui lietuvišką chorą, bet ir čia atradome periškadą⁹. Nešnekant jau apie visokius policijos „tyrinėjimus“, dvasiška valdžia užgynė p. Naujaliui toje gegužinėje dalyvauti; man taipgi keršijo „Sibiru“, o jau kokios paskalos po miestą vaikštinėjo, tai net plaukai ant galvos stojos!.. Taip pramanė, jog lietuviai ant tos gegužinės pjaus laukus, nemokančius lietuviškai mes į Nemuną, ir daug kitoniškų nebūtų daiktų; gąsdino taipgi, jog kurie važiuos ant gegužinės, policija visus areštavosianti ir „ant Sibiro“ išvargsianti... Dienoj važiavimo 13 gegužės 1901 m. ant Nemuno kranto susirinko daugybė svieto¹⁰; mat, visgi daugumas tikėjos, jog čia kokia nors „demonstracija“ turės būti; buvo jo tarpe daugumas ir „aristokratų“: p. Bociarskis¹¹, Hoppenas ir kiti „didieji ponai“; žiūrėjo ant mūsų net per lornetas, tarsi klausdami „Kas jūs per sėbrai?..“, ir traukė pečius, neva manydami kokį ten sau iš to pa[v]ojų... Šiaip ar taip, visgi gegužinė pasisekė: buvo labai gražūs oras; važiuodami į „žaliumus“ (netoli Vilkijos „Počtovo“¹²) ir grįždami atgal dainavome lietuviškas daineles, o panemuniečiai iš abiejų pusių parvažiuojant degino smalines bačkas ir plodami rankas šaukė: „Tegul gyvuoja lietuviai!..“ Žodžiu sakant, ta pirmoji Kauno gegužinė padarė taipgi didelį „trenksmą“: šnekėjo apie ją ilgai ne tik Kaune, bet ir po kitas šalis... Tai buvo pradžia – toliau jau kas met[u]s rengėsi kartą ir daugiau ant vasaros lietuviškos gegužinės.

Turiu čia patėmyti¹³, jog prie to pirmo įrengimo lietuviškos gegužinės nemažai pasidarbavo ir p. Vincas Nacevičė¹⁴.

Nuo to laiko lietuviai Kaune jau kur viešiau pradėjo gyventi: p. Naujalis surengė grynai lietuvišką chorą; darydami repeticijas ir šiaip jau pasikalbėdavome apie kitoniškus lietuvių reikalus; buvome net teatrą lietuvišką surūdę¹⁵, bet tas iš priežasties

7 Įkūrimas.

8 Karo orkestrą.

9 Kliūtis.

10 Žmonių.

11 Gali būti, kad čia minimas tuo metu Kaune dirbęs advokatas, lietuvių visuomenės veikėjas Dominykas Bociarskis (1836–1914).

12 Paštuvos.

13 Pasakyti, paminėti.

14 Vincas Nacevičius (1875–1943) – lietuvių vargonininkas, choro dirigentas.

15 Įrengę.

„usilenoj ochrany“¹⁶ neda[ė]jo¹⁷ savo tikslo. Toliau, laikui bėgant, įrengėme jau kelis lietuviškus vakarus, nors ir privatiškuose namuose; vis jau maždaug skaitlingesnius¹⁸, kartu su giedojima[i]s, taip jog lietuvių kuopa vis ėjo didyn. Ant galo svarbiausi[a]s atsitikimas Kaune iš viešo lietuvių gyvenimo – atidarymas suvartotojų draugystės „Nemunas“, kur[i]s, taip sakant, surinko iš visų pakampių visus lietuvius [i] kuopą.

Dar vienas svarbus atsitikimas kronikoj kauniečių lietuvių, tai pirmas viešas lietuviškas teatras. Buvo tai 20 dienoj vasario 1905 m. miesto teatro salėje. Lošė „Amerika pirtyje“. Svečių buvo dvigubai daugiau negu vietų teatre: sėdėjo po du ant vienos kėdės ir stovėjo, kur tik kas galėjo patilpti. Atsilankė taipgi ir „ponai“, ir šiaip jau kitataučiai, bet ant visų tas pirmas viešas lietuvių pasirodymas didelį padarė įspūdį: visi artistai gana gerai atliko savo roles, o labiausiai visiems patiko lietuviškas choras p. Naujalio ir p. Nacevičės. Choras buvo labai skaitlingas; vyrai, merginos ir vaikai tautiškai apsigerbę, nekurie su grėbliais ir kitoniškais žemdirb[ystės] įrankiais ant pečių; dekoracija scenos, kur jie giedojo, reiškė žalius kalnus-pakalnes ir užtekančią aušrą, taip jog tas viskas ideališkai gražų įspūdį darė. Pabaigus teatrui ir dainoms, prasidėjo šokiai; ir čia matytis buvo tautiškumas: šokiai prasidėjo nuo „aguonėlės“, o vėliau muzika¹⁹ pulkui užgriežė Kudirkos „Nemuno vilnis“.

Taigi, mat, kokia buvo pradžia „atgijimo“ kauniečių lietuvių... ir kaip gi neseniai!.. O šiandien jau kiek buvo visokių mitingų, susirinkimų, partijų, draugysčių – jiems ir skaitlius²⁰ prapuolė!.. Už tiesą turime pasakyti sau ant naudos – jei kada lietuviai miegojo, tai šiandien žengia sparčiai pirmyn...

Jonas iš Žalpių

16 Rus. *sustiprintos apsaugos*.

17 Nepasiekė.

18 Gausesnius.

19 Orkestras.

20 Skaičius.

Keli žodai atminimui iš atgijimo lietuvių Kaune.

Neseniai dar būčiau tvirtinęs, jog Kaune ir Vilniuje lietuvių visai nėra... ir jie turėjo teisą, nes jais tik pagal vartojamos giminės kalbos spresimą tautojta, tai dar prieš šiais metais visai nedaug tebutavome radę tuose miestuose lietuvių. Rastų žmonių buvo jųs kalbavėjų lietuviškai ir seniau, bet kas lig inteligenti ir jeip jau apšviestiesni lietuvių, - tai jie tik po polskiem tūnekdavo... -

Įvykus atgijimo prasiidij tik „pradėjo“ XX amžiam (1901m!) Tās metas notikt Kaune, bt ir kitose lietuvis miestuose turitu parilist atmintij lietuvis istorijoje, vaxy. ciau nera, kaip nauji era, įvykusio lietuvis atgijimo. Štai tām metu Vilniute įsteigi pora lietuviskū varam, ir toki „trūksmas“ padari, jog visai Vilnius „suruteji“. Vienas iš tū varam buvo 8 Balandrio 1901m. pasakijie ties Aušros Vartais, kurime susirvxo daugiaus negu 600 „voroke lietuvis“ susivis. Buvo tai tikrai „lietuviskās - demokratiškas“ susirvnymas; prie durū sales buvo postatyta „valdžia“, kuri klausdavo noruti jeiti salę: ar moki lietuviskai?... ir, gavusi vi-gaidiute atsaxyva, atverdavo duris... Apū dešim-ta valanda varam teip daug prisivis tū „morkavėju lietuviskai“; jog visai vietas rebeliko. Teigi mūdsoj nite nitam aut boju, šokinij, stovdese ir aut galo dar vngiedoj lietuviskai, buo ir cho-ras lietuviskas, tik nedaug jis tegalijo dainist, us „policijie“ prisivobius. - Jeip ar teip tās „arlatov-karis“ ir viciam lietuviskū buo maloms nes tai „lietuviskos“.

edū aut to varam buvan „delegatu“ iš Kauno ir, gvidavus namų, dariau sau žodi įsteigti, moki

LMAVB RS,
F255-509,
1r

nors būdu iš Kauno toki pat vakarų). Šeši tai pa-
 šis, apšūnė visus Kauno „naivalius“ prasidėjęs de-
 leidymu, bet viskas buvo par niko... Kreipiamas pato pas
 „lietuvių didžiūnų“, Kaune gyvenusių, idant jie man pa-
 dėtų, bet jie man tikėt palari: nie vyjerdžiac na li-
tuosiu kovibe... Ir taip gal būtų visa trūsa aut
 nieks nuėjusi, jei ne butenuše padar, „koūgers“
 iš lietuvių vieniūn ir kauniūn. Buvo tai pirmas susi-
 vosiaovimos lietuviū Kaune. Neskaitlygas ji, teisybe,
 teluos, nes nenūi lietuvi kauniūi ir įpavirts ne-
 uolovųj atėiti; šep ar taip tas mūsų pirmas susiūny-
 uas labai bus uolovus: oaršjime oim tik lietuviū
palba, o jau sumocium kiek ten visokiū iškelo
 lietuviū reikalams, tai ir atėmūti sumu. Nenūi iš su-
 vauimū vis gi iširūnų, taip; įreūgimas Kaune kovios
 norut lietuviū draugijū, įreūgimas lietuviū choro,
 ir padarimus, vietai lietuviū vakarū, - gegūines.

Įreūgimas gegūines taipgi man buvo pavestas at-
 likti. Sumocūmas buvo grandiozū: nusaudėm garlaisi
 Šeroldū parvirtūm pulsiū mūsiū, p. Naujalis buvo
 priūnges tam tikelūi lietuviū chora, bet ir dia atra-
 domū perūnades. Nūmūnaut jau apūi visokius polici-
 jū trūvūmū, dvasiū valdsiū usgyū p. Naujalinū
 toje gegūinūje delivauti; man taipgi keršijū „Silbū“,
 o jau kovū pasakū po miestū savilūnū, tai ut plau-
 vai aut galbū stajū!... Taip, pravūni, jog lietuvi
 aut tos gegūines pūmū lūkus, nuokūnūis lietuviūsi
 nes; Nūmūnū, ir daug kitūsiū nebūte daitū; gegū-
 dūmū taipgi, jog kurū vūsiū aut gegūines, polici-
 vūis arūstūnūti ir aut „Silbū“ išvūriūti... Dūcūi
 vūsiūsiū 13 gegūes 1911m. aut Nūmūnū vūrūte su-
 sūsiūmū daugybes vūiūte; ut vis gi daugūmū trū-
 jū, jog dia kovū non „demonstraci-“ turū buti,

LMAVB RS,
 F255-509,
 1v

2

buvo jo tarpe daugumas ir „aristokratų“, p. Bocianis, Koppensas ir kiti „didieji ponai“; šurvis ant visų net per lornetas, tarsi klausdami: kas jūs per sebrai?... ir trauki pečius, nors naudojami rabi tau sau iš to pasiju... Šeip ar teip vis gi gegužinė pasionė: buvo labai grožius oras; vasnuodami; „žaliuoms“ (netoli Vilnijos, Poctoso) ir grisdami atgel dainiarauve lietuviškas dainules o pabrėžiantis iš abiejų pusių, parosiuojut, degius suvalius laikas ir plodami ramkas šaura: „tegu! grooži lietuvai!“ Šodniu sarant ta pirmoji Kaunus gegužinė padėri teipgi dideli „treksniai“: šnekių apis jo ilgai netint kaune, bet ir po kitas šalis... Šai buvo prodiņa – toliaus jau kas mės reuagai raste ir daugiam ant vasaros lietuviškos gegužinės. —

Šuriv šia patimuti, jog pri to pirmo įrengius lietuviškos gegužinės, neuatari pasidarskas ir p. Vincas Nacivici. —

Nuo to laiko lietuvi Kaune jau nur vešians prodiņi gionti: p. Naujalis surengi grūsai lietuviška dhora), darydamu repeticijs ir šeip jau pasivalidarsome apis kitoniskus lietuvių reikalus; buome net teatra lietuviška suids, bet tes iš prisanti „uilernei ochraun“ nedajo saratreska. Toliaus, laikui bėgant, įrengeme jau vialis lietuviškus vakarus, nors ir parivališkuose namuose; vis jau uar daug škaitlingesnius, kar-tu su gedojimas, teip jog lietuvių kuopa vis ejo didju. — Ant galo svarbiams atsilikimas kaune iš viešo lietuvių grovius – atidarius suvatiltoju draugijtes „Namuos“, kuss teip sarant, suriuxa iš visu parompiu visus lietuvius kuops. —

Šar vicias svarbus atsilikimas chorikai Kauniciu lietuvi, tai pirmas viešas lietuviškas teatras.

LMAVB RS,
F255-509,
2r

“A few words in commemoration of the Lithuanian revival in Kaunas”

SUMMARY. To commemorate 120 years since the Lithuanian *gegužinė* [an informal outdoor gathering in nature for young people with dancing, singing, games, etc.] in Kaunas (held on May 13, 1901), this publication recalls the beginnings of the Lithuanian national revival and the first, more distinct moments of the Daina Society's activities. One of the first testimonials about these events is an unpublished document kept at the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences – hand-written memoirs by Lithuanian public figure, the famous organ master Jonas Garalevičius, credited with organising and actively participating in the events he described, which help us hear the authentic voice of a witness to those times.

KEYWORDS:

Lithuanian national revival, Lithuanian *gegužinė*, Daina Society, Kaunas, Jonas Garalevičius.